

in de kijker:
**VLAGGENSYSTEEM. REAGEREN OP SEKSUEEL
 (GRENDOVERSCHRIJDEND) GEDRAG VAN KINDEREN EN
 JONGEREN¹**

Een boekbespreking

Gerard GIELEN²

Passend seksueel gedrag?

Een meisje van 5 kijkt, zonder aanraking hoe een jongen van 6 plast. Een blote jongen van 10 zet een meisje van 10 onder druk om hem te pijpen. Simon van acht schrijft 'fuk joe' op de muur van het toilet. Lize van vier maakt neukbewegingen op haar klasgenootje. Stien van zes tekent een penis op de speelplaats en vraagt aan de juf of ze al eens een penis in haar kut heeft gehad. Yannick van zeventien gluurt regelmatig in de doucheruimtes van de meisjes. Astrid van veertien toont haar borsten voor de webcam. Opa neemt zijn kleindochter van 4 op schoot en streelt over haar benen. Opvoeder Bram zit naast een huilend meisje van 14 op bed met de arm om haar schouder en troost haar omdat haar moeder weer niet is komen opdagen bij het bezoek.

Kinderen en jongeren stellen seksueel gedrag. Meestal doen ze dat als ze alleen zijn of met

leeftijdgenoten. Ze verkennen zichzelf en elkaar en ontdekken gelijkenissen en verschillen. Dokertertje spelen is een favoriet spel. Naarmate ze ouder worden begrijpen ze steeds beter welk seksueel gedrag, met wie, waar en wanneer passend is of niet. Onder seksueel gedrag van kinderen en jongeren gaan immers heel veel verschillende dingen schuil, gaande van een gezonde en acceptabele wederzijdse ontdekking tot ervaringen met dwang of geweld.

“Onder seksueel gedrag van kinderen en jongeren gaan verschillende dingen schuil, gaande van een gezonde en acceptabele wederzijdse ontdekking tot ervaringen met dwang of geweld.”

Als begeleider en opvoeder in school, (jeugd) (zorg)voorziening, (sport)organisatie... is het

1 Sensoa, Vlaggensysteem. Reageren op seksueel (grensoverschrijdend) gedrag van kinderen en jongeren - Set: boek en kaartenset in opbergmap. Garant uitgevers, Antwerpen-Apeldoorn, 2014, derde, herziene druk, ISBN 978-90-4413-123-9, 186 blz., 43 euro.

2 De auteur is pedagoog-seksuoloog en lector aan de Katholieke Hogeschool Limburg. Contact: gerard.gielen@khlim.be.

nodig een onderscheid te kunnen maken en het ene gedrag wel toe te laten en het andere te begrenzen dan wel te verbieden en/of te bestraffen. Omdat de ongerustheid over de seksualisering van jongeren via de media de laatste jaren toeneemt en seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jongeren en tussen jongeren en volwassenen zorgen baart, is het van groot belang het pedagogisch antwoord goed af te stemmen op deze veranderende realiteit. Zowel in België als in Nederland was er grote behoefte in het veld aan een instrument dat seksueel gedrag goed kan duiden en bespreekbaar maakt.

Een instrument dat seksueel gedrag duidt en bespreekbaar maakt

Het Vlaggensysteem is een instrument dat opvoeders, begeleiders, verantwoordelijken voor jongeren, leerkrachten, jeugd- en sportleiders bewust leert om te gaan met seksueel gedrag. Het Vlaggensysteem helpt iedereen die met kinderen en jongeren werkt om seksueel gedrag van kinderen en jongeren eerlijk te beoordelen en er gepast op te reageren. Maar je kan het Vlaggensysteem evengoed gebruiken om met kinderen en jongeren zelf een gesprek aan te gaan over welk seksueel gedrag wel en niet oké is.

Aan de hand van zes criteria kan men seksueel grensoverschrijdend gedrag correct inschatten: van helemaal aanvaardbaar (groene vlag) tot zwaar grensoverschrijdend (zwarte vlag). Aan elke vlag is een pedagogisch advies gekoppeld, dat toont hoe je gepast kunt reageren op het seksueel gedrag van kinderen en jongeren. De criteria kunnen ook een leidraad vormen voor het eigen seksueel gedrag als opvoeder-begeleider of zorgverlener.

De auteurs hebben bij het ontwikkelen van de methode van het Vlaggensysteem gebruik gemaakt van een grote hoeveelheid literatuur

over de seksuele ontwikkeling van kinderen en jongeren, over seksuele vorming en de preventie van seksueel misbruik. Voorheen bestonden reeds verschillende (proef)versies van het Vlaggensysteem, dat overigens werd uitgewerkt door medewerkers van Sensoa, in samenspraak met vertegenwoordigers uit de jeugdzorg, het onderwijs, oudergroepen en de Nederlandse organisatie Movisie. In 2014 werd het pakket opnieuw in een herwerkte vorm uitgegeven door Garant.

De huidige box bevat, naast een geactualiseerde druk van het boek waarin het Vlaggensysteem uitgelegd en onderbouwd wordt, ook een set van kaarten. In het boek staan onder meer methodes om met de kaarten aan de slag te gaan. Achteraan staat een beknopte lijst van seksuele gedragingen die veel voorkomen op een bepaalde leeftijd. Die normatieve lijst stelt de gebruiker in staat om het seksueel gedrag van kinderen en jongeren beter te beoordelen. De set van kaarten bevat 44 kaarten waarop concrete situaties staan afgebeeld van seksueel gedrag van kinderen en jongeren. Elke situatie wordt beoordeeld aan de hand van zes criteria voor gezond seksueel gedrag. Op basis van die beoordeling wordt een pedagogische reactie gesuggereerd. Het materiaal kan uitstekend gebruikt worden als discussie- en oefenmateriaal, zowel bij opvoeders-begeleiders als bij jongeren zelf. Verder is er 1 kaart waarop de vier vlaggen beknopt worden toegelicht en reactiemogelijkheden worden meegegeven en 1 kaart met het 'Stuurwiel seksueel gedrag'.

Ondertussen werd het systeem in diverse groepen uitgetoetst en hoewel er nog geen uitvoerig systematisch onderzoek is gebeurd naar de effectiviteit en de impact op situaties van seksueel grensoverschrijdend gedrag, geven alle deelnemers aan de trainingen van het programma en de gebruikers het pakket een heel goede score (gemiddeld 8,2/10). Ook vanuit het buitenland is er volop interesse in de methodiek.

Bruikbaarheid van het Vlaggensysteem

Het Vlaggensysteem is heel bruikbaar in die zin dat er eindelijk een normatief systeem bestaat, weliswaar niet voor alle situaties waterdicht, dat aangeeft hoe je seksueel (grensoverschrijdend) gedrag moet inschatten. Vaak maken begeleiders zich grote zorgen bij bepaalde vormen van seksueel gedrag, die eigenlijk ontwikkelingsgerelateerd zijn, terwijl men bij ander gedrag niet ten volle de mogelijk gevaarlijke draagwijdte ervan inziet. Het Vlaggensysteem geeft geen diagnose. Het biedt geen juridisch kader. Het helpt wel opvoeders passend om te gaan met de emotionaliteit van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het gesprek kan dankzij deze leidraad neutraler en rustiger verlopen. Het geeft houvast bij het beoordelen van de ernst van situaties.

“**Het Vlaggensysteem is heel bruikbaar in die zin dat er eindelijk een normatief systeem bestaat dat aangeeft hoe je seksueel (grensoverschrijdend) gedrag moet inschatten.**”

Interessant is zeker het begeleidende boek waarin achtergrondinformatie gegeven wordt bij de seksuele ontwikkeling in de verschillende levensfasen en waarin de noodzakelijke begeleiderscompetenties en het (preventie-) beleid wordt toegelicht. Verder zijn er ook enkele beknopt uitgewerkte casussen opgenomen rond voorvallen van seksueel gedrag in organisaties en scholen met concrete vragen voor het team en de bespreking.

Wat ik persoonlijk mis is hoe je verder aan de slag moet als er ernstige problemen zijn vastgesteld (m.a.w. rood en vooral zwart). Aan de hand van het Vlaggensysteem kun je makkelijker onderscheid maken tussen tolereerbaar en niet tolereerbaar seksueel gedrag en er worden

wel pedagogische adviezen gegeven bij elke situatie, maar het is m.i. soms te vrijblijvend pedagogisch van opzet en te weinig sanctionerend en remediërend. Hoe je met jongeren moet werken als er inderdaad (ernstig) grensoverschrijdend gedrag is vastgesteld, wordt niet echt verder uitgediept. Het is immers aangeraden om bij ernstig overschrijdend gedrag ook de juridische strafrechtelijke aspecten te betrekken, zeker als er oudere jongeren of volwassenen bij betrokken zijn en na te gaan hoe je aangepaste therapie of ondersteuning kan geven om het probleem in de toekomst te voorkomen. Herstelgericht werken is o.a. een vorm daarvan.

Slachtoffers blijven in de kou staan

Het Vlaggensysteem geeft soms een verkeerd beeld aan de slachtoffers doordat feiten geminimaliseerd worden. Een voorbeeld. Bij de situatie *'Drie jongens van 17 verkrachten een meisje van 16'*, een gedrag dat 'zwart' oplevert, lezen we als mogelijke reactie(s): "Dit gedrag kan absoluut niet. Jullie hebben een meisje tegen haar wil genomen, dat is verkrachting. Bovendien waren jullie in groep en was zij alleen, dit maakt het nog erger. Er is veel kans dat dit meisje hier de rest van haar leven de nare gevolgen van zal moeten dragen. Jullie wacht een sanctie. Er is ook kans dat het meisje of haar ouders aangifte doen bij de politie. Dit mag nooit meer gebeuren."

In tegenstelling tot wat hier staat zou ik oordelen dat er hier altijd een klacht bij de politie neergelegd wordt door het meisje en dat de jongeren ervoor gestraft worden gezien hun leeftijd en de ernst van het misdrijf. Het woord 'sanctie' lijkt in deze concrete situatie gezien de leeftijd van de daders en de context te mild. Men gaat ervan uit dat er veel kans is dat het meisje hier gevolgen van gaat ondervinden, terwijl onderzoek voldoende aantoont dat slachtoffers van verkrachting daar altijd gevolgen van

ondervinden en het een ernstig vergrijp is. Het pedagogisch antwoord van het Vlaggensysteem lijkt me hier iets te vrijblijvend en iets teveel pedagogiserend van aard.

“ Het Vlaggensysteem is soms te vrijblijvend pedagogisch van opzet en te weinig sanctionerend en remediërend. ”

Slachtoffers blijven wat in de kou staan bij de pedagogische adviezen en het is bijvoorbeeld niet altijd duidelijk als je de reactie vanuit de hoek van het slachtoffer leest of je mag reageren of klacht indienen bij dit seksueel (grensoverschrijdend) gedrag of niet, gezien de aard van de pedagogische reacties. Het meisje in bovenstaand voorbeeld kan door dit te lezen gaan twijfelen of ze wel aangifte zou doen, terwijl me dit vanzelfsprekend lijkt te zijn.

Een uniek en nuttig instrument

Ondanks deze opmerkingen blijft het Vlaggensysteem een uniek en uitermate nuttig instrument. Een minpuntje is wel de hoge kostprijs van het boek met de set van kaarten, nl. 43 euro. De kostprijs moet wellicht de stevige kartonnen platen vergoeden, maar kopieerversies in het boek zouden het werk misschien goedkoper en daarmee meer verspreid kunnen maken.

Het boek is een must voor alle organisaties in de zorg, en het leren werken met het Vlaggensysteem is een essentiële training voor alle medewerkers van zorginstellingen en in het onderwijs, en de opleidingen daartoe. Indien men zich zelf niet voldoende competent voelt om dit bij de medewerkers aan te brengen, kan men overigens ook training inschakelen van de medewerkers van Sensoa zelf. (Zie: www.sensoa.be.)

Omdat vele organisaties het systeem heel bruikbaar vonden, maar het niet altijd toepasbaar is in hun specifieke situaties, werden er ondertussen ook aangepaste versies voorzien voor jeugdbewegingen (“Niets mis mee?!” – zie: www.ambrassade.be) en voor sportclubs (“Sport, een spel met grenzen”). Het laatste pakket kan door sportorganisatie gratis aangevraagd worden. (www.ethicsandsport.com)